№ 9 Յունվարի 21 (Փետրվարի 2) 1881 Յունվարի 21 (Փետրվարի 2) № 9

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ։
Առանձին համարները 5 կոպէկով։
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։
Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։
Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

„ՄՇԱԿ"

ԼՐԱԳԻՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ

1881 թուին

(ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ)

Կը հրատարակվի նոյն ղիրքով և նոյն պրօգրամմայով ԱՄԵՆ ՕՐ (բացի տօն և տօներին հետևեալ օրերից)։

ՊՐՕԳՐԱՄՄԱ. I. Տէրութեան կարգադրութիւններ, II Առաջնորդող յօդուածներ, III Ներքին տեսութիւն, IV Արտաքին տեսութիւն, V Խառն լուրեր, VI Հեռագիրներ, VII Ֆելիեթոն և Բանասիրական, VIII Յայտարարութիւններ։

ԼՐԱԳՐԻ ԳԻՆԸ, տարեկան 10 րուբլ, կէս տարվան 6 ր., հինգ ամս. 5 ր., չորս ամս. 4 ր., երեք ամս. 3. ր. երկու ամս. 2 ր. և մի ամս. 1 րուբլ։

Գրվել կարելի է խմբագրութեան մէջ հետևեալ հասցէով. Тифлисъ, редакція «Мшакъ».

Խմբագիր-Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Թիֆլիսի հայ կանայք։—Ներքին տեսութիւն։ Նամակ Ալէքսանդրապօլից։ Ներքին լուրեր։—Արտաքին տեսութիւն։ Ֆրանսիա։—«Մշակի» հեռագիրներ։—Յայտարարութիւններ։—Բանասիրական։ Հակահրէական շարժում Գերմանիայում։

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅ ԿԱՆԱՅՔ

Հեռուից, գաւառներից լսում ենք որ Թիֆլիսի հայ կանայք շատ ազգասէր են, շատ գործունեայ են, շատ եռանդոտ են, շատ գործ են կատարում ազգային և հասարակական ասպարիզում։

Բայց մենք, տասը տարուց աւելի ապրելով Թիֆլիսում, շատ լաւ ենք տեսնում, որ մեր հայ տիկինների և օրիորդների այդ բոլոր արժանաւորութիւնները կատարելապէս կեղծ են և երևակայական։

Իսկապէս Թիֆլիսի հայ կինը ամենաանշարժ, անտարբեր էակ է դէպի ամեն հասարակական և ազգային գործ։ Թիֆլիսի հայ կինը և օրիորդը իր ոգով, դաստիարակութեամբ, լեզուով հայ չէ. ամբողջ օրը թէ ընտանիքում և թէ հասարակութեան մէջ հայուհին օտար լեզուով է խօսում իր շրջապատողների հետ, երբէք նրա բերանից չէք լսի մի խօսք անգամ մայրենի լեզուով, նա չէ հետաքրքրվում ազգային, կամ ընդհանուր հասարակական մի որ և է երևոյթով։

Քանի որ նա օրիորդ է, նա ցոյց է տալիս թէ հետաքրքրվում է երաժշտութեամբ, ընթերցանութեամբ, թէև ամենադարդակ, օրինակ Բօրնի պէս մի գրողի ռոմանների, մինչև անգամ փորձում է յօդուածներ գրել.... Եթէ նա աղքատ է, նա ուսուցչութեամբ և վարժուհութեամբ է պարապում,—բայց այն էլ պաշտօնապէս, միմիայն կտոր հաց ճարելու համար և ոչ թէ սիրելով իր գործը։ Նա դասատու է մի ազգային օրիորդական դպրոցում, բայց դասերի միջոցներում և դպրոցից դուրս նա խորշում է իր մայրենի լեզուով խօսելուց, չէ հետաքրքրվում հայոց ընթերցանութեամբ, չէ հետաքրքրվում առհասարակ որ և է զարգացուցիչ, կրթիչ ընթերցանութեամբ։

Հէնց որ մեր օրիորդը պսակվում է, նա ամեն բան մոռանում է, որով արտաքուստ կերպով, ձևի համար հետաքրքրվում էր։ Նրան այլ ևս չեն զբաղեցնում ոչ երաժշտութիւնը, ոչ ընթերցանութիւնը, ոչ ազգային և հասարակական գործերը։ Նա այնուհետև սկսում է ապրել անասնական կեանքով, տան անմիտ և անշարժ կեանքով, որտեղ ոչ մի կենդանի խօսք չէ լսվում այս կամ այն հասարակական օգտաւէտ գործի վրա, ազգային կամ հասարակական մի բարձր, վերացական գաղափարի վրա։ Հայ կինը ապրում է առանց որ և է իղձերի, նրան ոչինչ չէ հետաքրքրում, բացի քաղաքի բամբասանքներից, սրա կամ նրա ընտանեկան կեանքի վրա պատմածներից...

Հայ կինը անցնում է իր ամբողջ օրը տան մէջ փակված, բայց մինչև անգամ գերմանուհու պէս չէ պարապում տան տնտեսութեամբ։ Նրա զբաղմունքն է ամբողջ օր ուրիշի կեանքի վրա խօսակցութիւն, բամբասանք։ Ոչ մի գիրք կամ լրագիր չէք տեսնի նրա ձեռքում, ոչ մի հասարա-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱԿԱ-ՀՐԷԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅՈՒՄ

—

Երբ 16 դարուց Գերմանիայում կրկին սկսվում են նոր, մեծ տէրութիւններ կազմվել, հրէան արդէն այլ մարդ էր դարձած. նա արդէն հալած մաշված էր։ Եւ ինչ բարոյական յատկութիւններ կարող էք պահանջել մի ազգից, որը ոչ մի բան չէ ճանաչում բացի առևտրից և փող շահով տալուց, մի ազգ, որ դարերով մի ուրախ օր չէր տեսած, ոչ մի ազգային և քաղաքական վսեմ գաղափարով չէր վառված, որը իր չուրջը միշտ թշնամիներ և հալածողներ է տեսնում, որը կարծում է, և իրաւամբ, որ արդար դատաստան ասած բանը նորա համար չէ ստեղծված այս աշխարհում. մի ազգ, որի համար հոգեկան և անմեղ ընկերական զուարճութիւնը մի օտար զգացմունք է, որի ամբողջ հոգեկան կեանքը կենտրոնացած է եկեղեցական լոկ անշարժ ձևերում և մի անցեալում, որը արդէն վաղուց մոռացած պատմութեան է պատկանում։

Ցիրաւի, ոչ մի բանաստեղծ այն հանճարեղ ոյժը չէ ունեցած հրէայի տիպարը այնպէս, ինչպէս միջին դարերի վերջերքումը մենք տեսանք, այն ատոնձանի ճիշդ և բնաւորեցուցիչ գոյներով նկարագրել, որպէս Շեքսպիրը, որը 16 դարուայ վերջերքում և 17 սկզբումն էր ապրում։ Նորա Շէյլօկ կամ Վենետիկի վաճառական դրամայի մէջ դուք կը գտնէք այդ այլանդակ հրէայի տիպարը. այս հրէայի համար քրիստոնէից, Անտօնիօյի մարմնից մի ամբողջ ֆունտ միս կտրելը իր պարտքի փոխարէն՝ մի հասարակ առևտրական գործ է։ Անշուշտ, այդ հրէշաւոր մարդու պահանջ է, մի մարդու, որի մօտ ամեն մարդկային զգացմունք մեռած է։ Բայց տեսարանի միւս կողմը դրանից ոչ աւելի պակաս հարուածող է. կանօնիկական իրաւաբանութեան թեքուն մեկնութիւնները կարողանում են իրաւունքի մէջ անիրաւութիւն գտնել, թոյլ տալով հրէային իր պարտքը մսից հանել, բայց ոչ արիւնից, որի անունը պարտաթղթի մէջ յիշված չէր։ Բայց միս առանց արեան.—հարցի այդ կէտը, այն է իրաւունքի մէջ խարված լինելը, մի խնդիր է, որը նիւթ է տուած այժմեան նոր իրաւագիտութեան մեծ ներկայացուցիչներից մէկին մի երևելի գրքոյկ, որը այս վերջին տարիներում բաւականին զբաղեցրեց գրականութիւնը։ Այդ հռչակաւոր գիտնականը իրաւագիտութեան պրօֆեսօր Երինգն է, որ իր Kampf ums Recht, կռիւ իրաւունքի համար բրօշիւրում պարզում է այդ հարցը իր յատուկ վառվռուն, հոգեւից և ուժեղ ճարտարութեամբ։ *) Հրէան անդատապարտ էր, եթէ թոյլ կը տաք ինձ այդ բառը, և հասարակութեան շրջանից դուրս. բայց ինչ էք կարծում, այդ ամենաստրափելի հարուածն է, այն բոլորից, որոնց մարդու նուրբզգաց հոգին առհասարակ զգալու ընդունակ է։

Ինչ արած, հրէան պիտի համբերէր և մինչև երբ.... Թող ընթերցողը չը զարմանայ, եթէ նկատենք, որ հրէայի այն միջնադարեան դրութիւնը, որը մենք դեռ այնքան թոյլ գոյներով նկարագրեցինք, նոյնն էր մինչ մօտ ժամանակներս։ Եթէ անցեալը այնքան մեծ կապ չունենար ներկայի հետ, աւելորդ աշխատանք կը լինէր մեր բոլոր վերևի մեկնութիւնները. բայց ոչ, նոյն դրութեան մէջն էր հրէական ազգը մինչ մեր դարը, այո, մինչ համարեա մեր օրերը։ Միայն 1815 թուականին, Վիեննայի կօնգրեսի վերջին նստերում վճռվեցաւ հրէաների կրօնը ընդունել օրէնքով—բողոքական և կաթոլիկ և այլ կրօնների շարքում, և միայն այդ օրից թոյլ էր տրուած պսակը հրէաների և քրիստոնեաների մէջ գերմանական երկիրներում։ Եւ ինչ աւելի ուշադրութեան արժանին է, այդ այն հանգամանքն է, որ միայն 1869 թուականին, ուրեմն միայն 11—12 տարի առաջ, Գերմանիայում ստացան հրէաները քաղաքական իրաւունքներ հաւասար այլ գերմանական քաղաքացիների, այսինքն իրաւունք ձայնակցութեան, իրաւունք վարչական և քաղաքական պաշտօններ վարել և այլն։ Ինչ մենք ասացինք միջին դարերի համար, նոյնը, ի հարկէ աւելի թոյլ և նուաղացրած դէմքով պիտի կրկնենք նաև այս դարուայ համար։

Օրէնքը—առանց գործադրութեան միայն կէս, քառորդ օրէնք է։ Կարծեմ աւելորդ է այստեղ յիշեցնել ընթերցողին, որ այժմեան հրէան, ինչ իր հոգեկան յատկութիւններին է վերաբերում, շատ չէ կարող զանազանվել մեր նկարագրած միջնադարեան հրէայից այս հասարակ պատճառով, որ նա համարեա մի և նոյն հանգամանքների մէջ է մեծացած, ինչ որ անցեալում։

Գիտենք այժմեան հրէային, որի դէմ բացած է այժմ հակահրէական շարժումը Գերմանիայում։

Այդ պատմական հայացքից յետ, բացատրութիւնները այժմ աւելորդ են. այլ կը նայենք հրէայի վրա այնպէս, ինչպէս նա է, առանց կողմնապահութեան ոչ թոյլի և ոչ զօրեղի համար։ Իբրև միակ առաջնորդ—մենք կը վերցնենք հասարակաց շահերը և այս հանգամանքում ի հարկէ, միայն գերմանական շահերը։

Իսկ է և մենք կարող ենք անկեղծաբար խոստովանել, որ այժմեան գերմանական հրէան բուն գերմանացուց բարոյապէս անհամեմատ ցածր է. բայց մտաւորապէս—նա գերմանացուց բարձր է։ Նախ բարոյապէս։ Երևակայեցէք այսպիսի մի յարաբերութիւն. հրէան վայելում է այժմ Գերմանիայում բոլոր քաղաքական իրաւունքները, անխտիր կերպով. նա անուանվում է գերմանացի և խօսում է գերմանական լեզուով. իսկ միւս կողմից նա չունի գերմանական հայրենասիրութիւն, նա սրտով և հոգով չէ մասնակցում իր հայրենիքի ոչ մեծ ցաւերին և ոչ մեծ ուրախութիւններին։ Երկրի մեծ առուտուրը իր ձեռին է, ուրեմն և մեծ գումարատէրեր—հրէաներն են։ Բայց միւս կողմից, երբ 1870 թուին պատերազմ ծագեց իր երկրի և Ֆրանսիայի հետ, այդ ճգնաժամին, երբ հայրենեաց կեանքի և մահուան վճիռը պիտի կարդացվէր, այդ վսեմ րոպէին, ասում ենք, հրէան թէպէտ և անփոյթ երկուսի համար էլ, բայց ինչ և իցէ աւելի իր թշնամիների յաղթութիւնն էր ուզում—ապացոյց՝ երբ Պրուսիան պատերազմի համար հարկաւորութիւն ունեցաւ դիմել մի քանի միլլիոնի փոխառութեան—այդ փոխառութիւնը չաջողվեցաւ չնորհիւ հրէաների յամառ դրութեան, մինչդեռ երբ Ֆրանսիան ստորագրութիւն բացաւ Գերմանիայից պահանջած հինգ միլլիարդը վճարելու համար, հաւաքվեցաւ ոչ թէ հինգ, այլ 45 միլլիարդ, որոնց մէջ ի թիւս այլոց. բազմաթիւ գերմանական հրէաներից ստորագրած գումարներ։ Եւ այսպէս, հրէան ոչ պատրաստ է իր արիւնը թափել և ոչ իր փողը տալ հայրենիքի մեծութեան և փառքի համար։ Աւելացրէք այժմ դրա վրա նաև այն բոլոր յատկութիւնները, որոնք թէ միջնապէս և թէ անմիջապէս բղխում

---

*) Մենք մեծաւ ուրախութեամբ կը բարեէինք այդ գրքոյկի հայերէն թարգմանութիւնը, որ 95 երեսից աւելի մեծ չէ։ Մի ազգի համար, որի մէջ իրաւունքի զգացմունքը, ինչ պատճառներով և լինի, այն աստիճանի մեռած է, որքան հայերի մօտ այդ նկատվում է, այդ օրինակ գրքոյկներ կարծես իսկապէս ստեղծված են։ Հայերի այժմեան քաղաքական դրութիւնը Տաճկաստանում, աւելի մի առիթ աւելի այդ փոքրիկ ձեռնարկութեան համար։

կական գաղափար, գիտութեան արգասիքներ, լուսաւորված աշխարհի նորութիւններ, իր քոյրերի ծնված կամ ազատ գրութիւնը այլ երկիրներում նրան չեն հետաքրքրում։ Ցանից նա դուրս է գալիս միմիայն քէֆ զբօսնելու, կամ խանութից խանութ անցնելու, ձեռնոցներ և կօշիկներ առնելու համար, որպէս զի երեկոն անցնի կլուբի պարահանդէսում....

Ահա մի անգործ, անպէտք, ապարդիւն, անշունչ կեանք.... Եւ դրանք պէտք է կրթիչներ դառնան նոր սերունդի։ Ամբողջ օր անգործ, մտաւոր որ և է կենսագործ զուրկ կեանք, երեկոյեան պարահանդէս կամ ընտանեկան երեկոյ կլուբում, կամ տան մէջ հիւրերի հետ դաշնակ խօսակցութիւն,—միւս օր, նախընթաց օրվայ մասին խօսակցութիւն, տեսած մարդկանց կամ կանանց վրա բամբասանք և այն այսպէս շարունակաբար.... Այսպէս անցնում են օրեր, շաբաթներ, ամիսներ և տարիներ.... այդպէս անցնում է անմխիթարելի կերպով ամբողջ կեանքը։

Ոչ մի կին ընդունակ չեղաւ Թիֆլիսում հիմնել մի այսպէս անուանված սալօն, որտեղ հաւաքվեին հայ ինտելիգենցիային պատկանող երկու սեռի ներկայացուցիչներ։ Ոչ մի կին ընդունակ չեղաւ կատարելապէս մտցնել իր ընտանիքում մայրենի լեզուն։ Եւ դուք կարծում էք որ Թիֆլիսեցի հայ կինը հետաքրքրվում միմիայն ազգային կեանքով, մայրենի ընթերցանութեամբ։

Ոչ, նա չէ հետաքրքրվում և ռուսաց գրականութեամբ, ռուսաց ամսագիրներով, ռուսաց նոր րօմաններով, նոր թատրօնական գրուածներով, այլազգի կանանց իրաւունքի, կանանց դրութեան վրա հեղինակութիւններով.... Նա կատարելապէս զուրկ է ապրում մտաւոր որ և է կեանքի նշոյլից։

Նրանի թէ հայ կինը հետաքրքրվէր որ և է մտաւոր կեանքով, որ և է, թէև օտար գրականութեան ընթերցանութեամբ —այն ժամանակ, կարելի էր հաստատ ասել, որ ժամանակով նա կը հետաքրքրվի և իր ազգի կեանքով, իր մայրենի լեզուով, իր ազգային ընթերցանութեամբ։

Ահա հայ կինը, ահա այն էակը, որից մենք սպասում ենք մեր ապագայ սերունդների դաստիարակութիւնը։ Նա իսկապէս իր ոգով, իր լեզուով, իր դաստիարակութեամբ, իր ձգտումներով, իր հայեացքներով և հակումներով ոչ հայ է, ոչ վրացի է և ոչ ռուս։ Նա անորոշ մի արարած է։ Իր կեանքի եղանակով, իր ապրելու ձևով նա ոչ արիստօկրատ է, ոչ բուրժուա, ոչ ինտելիգենցիային պատկանող, ոչ տանտես, ոչ աշխատող արուեստաւոր կին է։ Նա նոյն հարեմական կին է, անգործ, անփոյթ, անսահական կեանք վարող, մտաւոր կեանքից զուրկ, իդէալներից մերկ, առանց ձըգտումների, առանց կեանքի նպատակի,—միայն այն զանազանութեամբ որ այդ հարեմական կինը երեսը բաց է մանգալիս, հագնվում է եւրոպական ձևով, ազատ մտնում է մօդային խանութները և յաճախում է կլուբները։

Եւ նշանաւորն այն է որ նոր սերունդն էլ, ազգային և պետական դպրոցներում աւարտածներն էլ իրանց մայրերի նոյն փտած շաւղին են հետևում, հէնց որ ուսում վերջացնում են և պսակվում։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՕԼԻՑ

—

Յունվարի 2

Շատ տարիներ սրանից առաջ, կաթօլիկ-հայերիս մէջ մտել էր մի սխալ համոզմունք, իբր թէ մենք իրաւունք չունենք մեր համայնքի հասարական վշտերը հրապարակ հանել մի որ և է ազգային թերթում, որի խմբագիրը կ ր օ ն ա պ է ս բաժան էր մեզանից։ Թէև մենք շատ անգամ մեզ հարց էինք տալիս, թէ ինչու օտար լրագիրները տպում են զանազան ազգերի վերաբերեալ զանազան յօդուածներ, որոնց հեղինակները պատկանում էին այլ և այլ ազգութեանց և դաւանութեանց։ Բայց, այնու ամենայնիւ, չէինք վստահում հրապարակ դուրս գալ ցոյց տալու հայ-լուսաւորչականի ձեռքով հրատարակված մի լրագրում մեր հասարակական ցաւերը։ Երկնչում էինք, այո, որ մի գուցէ մեր յօդուածները նորէն առիթ լինէին զանազան խռովութեանց։ Եւ այս ամեն սխալ համոզմունք, ներմուծել էր մեր մէջ մեր կղերական դասը, այն նպատակով, որ համարձակ ինչ որ ցանկանայ, այն ևս գործէ։ Այժմ մեր առաջև բաց է ասպարէզ հարուածելու այն բոլոր թերութիւնները, որոնք մինչև այժմ անկօնտրօլ գործում էր մեր հոգևորական դասը։

Անդրկովկասեան կաթօլիկ—հայերս մինչև 1855 թուականները բաւականին առաջադէմ էինք թէ դպրոցների և թէ եկեղեցու կողմից, որովհետև մեր հոգևոր ընդհանուր կառավարիչ գերապ. Շախուլեանը, որ նստում էր այն ժամանակ Ախալցխայ, խիստ ջերմեռանդութեամբ աշխատում էր հոգևոր դպրոցի առաջադիմութեան համար, մանաւանդ խիստ քննութեամբ էր ընտրողութիւն անում քահանայացու տիրացուներին։ Այն անձն, որ չունէր յարմարութիւն այդ բարձր պաշտօնին կամ համապատասխան չէր գէթ մասամբ, ոչ կողմնակի ազդեցութիւնք և ոչ նիւթական զօրութիւնք կարող էին նորան գիջումն անել տալ, այլ նա ազգասիրաբար անարժաններին վռնդում էր և հալածում։

Իսկ երբ վախճանեցաւ հայր Շախուլեանը, նորան յաջորդեց մեր քաղաքացի հայր Աղէք. Վ. Արարատեանը, յայտնի բան է նորա իրաւունքի տակ ընկաւ և տեղիս մեր դպրանոցը. 25 տարուց աւելի է, որ այդ դպրոցը կառավարում է հայր Արարատեանը։

Սկզբում գերապ. հայրը արիաջանութեամբ և խոհեմ ճանապարհով յառաջ տարաւ դպրոցական գործը, ուր յաճախում էին անխտիր միւս հայերի զաւակներն ևս, հէնց այդ առիթն էր, որ հայր Արարատեանը հեղինակութիւն գտաւ և ինչպէս ազգայնութեան գաղափարին հակված մի պատուելի հոգևորական նրան սիրեցին և մեծարեցին։ Ափսոս, որ այդ սուրբ գործի ընթացքը շուտով փոխվեցաւ, որովհետև այդ ազգային դպրոցը վերափոխվեցաւ գիշերօթիկ դպրանոցի, ուր ազգային պատմութեան փոխանակ աւանդվեցաւ աստուածաբանութիւն և մանուկների փոխանակ ժողովեցան գիւղացի կոպիտ ու տըգէտ տիրացուներ։ Անձինք, որոնք միայն մարդ կոչվելու արժանաւորութիւն չունեն, ապա թէ ո՛չ ամեն բանի յարմարաւոր են։ Այդ գոմէշները կրթվելով մի քանի տարուց զկնի անիրաւ փողի միջնորդութեամբ ստացան ուսման վկայականներ և վազեցին ուղղակի Սարատով քաղաքը, ուր նստում է ընդհանուր գերապայծառ եպիսկոպոսը։ Շատ կարճ ժամանակում նոքա ստացան քահանայական սուրբ պաշտօնը, վերադառնալով այստեղ, սկսեցին դուրս տալ իրանց ուսուցչից սովորած այն քարոզները, որոնք բոլորովին հակառակ են ազգութեան շահերին։

Օրէ օր գիշերօթիկ դպրանոցում շատանալով քահանայութեան ցանկացողների թիւը, այսօր մեր գաւառի կաթօլիկ գիւղերը լիքն են այդպիսի մոլեռանդ կղերականներով, որոնք վնասում են մեր ազգային միացման ամենակարևոր գործին։ Դեռ այդ բաւական չէ, եթէ մեզանից ով ոք համաձայնվեցաւ եղբայրական միութեան մասին գրոյց անել, կը յանդիմանեն և մինչև անգամ կը բանադրեն այնպիսուն։ Եթէ օրէնքը ներէ, մենք հաւատում ենք, մի նոր ինկվիզիցիա էլ այստեղ երևան կը գայ։ Այդ քահանացու սաների մասին անթիւ պատմութիւններ կան,

---

են ազգը —և հայրենասիրութեան պակասութիւնը։ Ի հարկէ, ազգի հոգու հետ ծանօթանալու համար յարմարագոյնը նրա գրական մարդկանց հետ յարաբերութիւններ ունենալն է։ [illegible] բելի մի րոպէում խորտակել։ Ով դարերով անբնական շաւղով ընթացած է, և այստեղ մի և նոյնն է ինչ և ում պատճառով, դարերով անբնական կրթութիւն է ստացած, և մեր խօսքը պատմական, այսինքն ազգային և քաղաքական կրթութեան վրա է—այնտեղ ոչ մի ամենաբարձր փիլիսոփայական կրթութիւն անզօր է միանգամից արմատախիլ անել փչացած արմատը. դրան հարկաւոր է ժամանակ և լաւ բանեցրած ժամանակ։ Միթէ կարծում էք թէ այս րոպէիս, եթէ դարերով հալ և մաշ արած հայը քաղաքական լիակատար ազատութիւն ստանայ, նա, այդ հայը, որ սովոր է ամեն աղայի, փաշայի, ամենավերջին ոստիկանի առջև գլուխը ծռել, այդ հայը իսկոյն կը դառնայ սրտով հոգով մի ազատ մարդ? Ոչ երբէք. ոչ աւելի քան 18 դարուայ ֆրանսիացին, որը, նա ևս, արդէն մօտ երկու դար կար որ կորցրել էր իր միջնադարեան համայնքը կառավարելու իրաւունքը և դեսպօտութեան լծի տակ խելքից միանգամայն դուրս էր պրծել ամենանեղ ազատութեան գաղափարը և չէր կարողանում անգամ հասկանալ թէ ինչ անսահման է ինքնավարութիւն ասած բառը։ Եւ միթէ 1789 թւականի այն ահագին և պատմութեան մէջ իր տեսակում միակ ֆրանսիական յեղափոխութիւնը կարողացաւ ֆրանսիացուն, գիւղացուն և քաղաքացուն, այն ազատ մարդը չինել, ինչպէս որ այդ հասկացվում էր նոյն ժամանակվայ Անգլիայում։ Թէ որքան հաստատ էր այդ գաղափարը այն ժամանակուայ ֆրանսիացիների մօտ, այդ ցոյց տալին նրանից յետագայ անցքերը. հազիւ անցաւ այն օրից 10—15 տարի թէ չէ, և ահա դուրս է գալիս մի բնաւորութեամբ գռեհիկ, իսկ քաջութեամբ աննման և փառասէր մի զինուոր, որը ամեն հեշտութեամբ մոռացնել է տալիս իր հայրենակիցներին և գնում նրանց երազած բոլոր ազատութիւնները իր սեփական գրպանը և սկսում իշխել ամենաինքնահեծան կերպով. և ազգը, ազատութեան անսովոր ազգը, հիացած և ապշած նայում է իր կիսաստուած կայսրին....

Այլ է դպրոցական ուսում, այլ է պատմական կրթութիւն։

Նոյնը—այժմեան գերմանական հրէաներն են։ Ուսման գործի մէջ նոքա սաստիկ առաջ են, և, նկատեցէք, որքան ուսումնարանը բարձր է, նոյնքան, համեմատապէս, հրէաները աւելի մեծ թըւով են ներկայացված։ Ստատիստիկական որոշ տեղեկութիւններ այս րոպէիս ձեռքիս տակը չունեմ, բայց նորերումս մի լրագրում կարդացի թէ պրուսական (կլասիկային) գիմնազիաների մէջ 73 հազար աշակերտներից աւելի քան $8^1/_2$ հազարը հրէաներ են, ուրեմն իններորդ մասը, մինչդեռ ոչ թէ միայն Պրուսիայի, այլ ամբողջ Գերմանիայի հրէաների թիւը պրուսական ազգաբնակութեան մօտ 45-երորդ մասն է կազմում, ուրեմն հրէաները բոլոր համեմատութիւնից դուրս աւելի միջնակարգ ուսումն առնողներ ունեն, քան այլ գերմանացիք։ Ես չեմ կասկածում, որ համեմատութիւնը ևս առաւել կը լինի համալսարանների վերաբերեալ։ Պատճառը պարզ է. հրէաները աւելի հարուստ են, քան միւս գերմանացիները. բայց կան դորանից աւելի զօրեղ պատճառներ ևս, որոնք հրէաների հասարակացրութեան հետ սերտ կապ ունեն։ Մենք ասացինք, որ 1869 թւին հրէաները ստացան միւսերի հետ հաւասար իրաւունքներ։ Բայց մի և նոյն ժամանակ, գործնական կեանքի մէջ, մանաւանդ վարչական և զինուորական գործերի մէջ հրէաներին մեծ դժուարութիւններ են առարկում։ Իբրև զաւառոր հրէաներին հասարակ ժողովուրդը լաւ չէ ընդունում, որովհետև գիւղացին և այլն չէ ուզում խաչով աւետարանով երդվել մի մարդուն, որը խաչին և աւետարանին չէ պաշտում։ Օֆիցերութեան մէջ—հրէան [illegible] գամ իրաւունք չունի, այլ նրան ընտրում է օֆիցերական կօրպուսը, որը կայսրը միայն կարող է հաստատել կամ չը հաստատել, ինչպէս մեզանում կաթողիկոսը ունի իրաւունք միայն համայնքից ընտրված նոր քահանային հաստատել կամ չը հաստատել, բայց չէ կարող ինքը նշանակել։ Բայց այդ օֆիցերական կօրպուսները, որպէս նաև տէրութիւնը ասում են, մեր օֆիցերութեան մէջ իշխում է մի յայտնի, ասպետական և քաջութեան հոգի, որը մեզ աւանդուած է մեր անցեալով, պատմութեամբ. դուք, հրէաներդ, այդ հոգին չէք ունեցել և չունէք այժմս էլ. դուք կարող էք մեր պատմական աւանդութիւնները միայն պղտորել և այլն։ Քաղաքական և վարչական պաշտօններում նոյն և այլ պատճառներով հրէաների մուտքը շատ դժուարացրած է. կրկնում ենք ոչ օրէնքով, այլ իրապէս։ Ի՞նչ է մնում խեղճ հրէաներին, բացի ոչ պաշտօնական գործեր՝ վաճառականութիւն, որը նրանց պատմական զբաղմունքն է, լրագրութիւն և ուսումնական կեանք։ Եւ իսկապէս, հրէաները այդ մի քանի բաներում Գերմանիայի համարեա թէ իշխողներն են։ փողի մէջ—նոքա են թագաւորները, լրագրութեան մէջ—նոքա են տէրերը, իսկ ուսումնականութեան մէջ նոքա ունեն շատ պատուաւոր տեղ։ Այս րոպէին, կարելի է ասել Բերլինի համարեա ամբողջ պարբերական մամուլը հրէաների ձեռքերումն է։ National Zeitung, Vossische Zeitung, Berliner Tageblatt, Tribüne, այս վերջինը գոնէ երկու տարի առաջ մի հրէայի խմբագրութեան տակ էր, և այլն։ Եւ այդ հանգամանքը սաստիկ վիրաւորում է գերմանացու ազգասիրական զըգացմունքը։ Եւ նկատեցէք, միակ Բերլինում, կայսրութեան մայրաքաղաքում, այնքան հրէա- [illegible] րագիրների բարոյական ուղղութեան, ես ըստ իմ ճաշակի և գաղափարի, պիտի վկայեմ, որ նա անհամեմատ ցածր է այլ երկիրների մամուլից, գոնէ ֆրանսիական և անգլիական մայրաքաղաքների մամուլից։ Աւելցնենք, որ գերմացիք իրանք, որոնց հետ այդ առթիւ երկար վիճաբանութիւններ ենք ունեցած, չեն ուզում այդ թոյլ տալ. բայց մեր կարծիքով, այդ պիտի վերաբերել նրանց այլ երկիրների հանգամանքների անծանօթութեան և գուցէ մի քիչ ևս իրենց ազգասիրական կոյրութեան։ Բայց այդ թողնենք, միայն թէ աւելորդ չէ գուցէ նկատել ևս, որ ոչ թէ միայն Բերլինի, այլ և առհասարակ գերմանական մամուլի մի ահագին մասը հրէաների ձեռքերումն են։—Գրականութեան և գիտութեան մէջ հրէաները նոյն բարձր դիրքն են բռնում և այդ բոլորը մեծ մասամբ այն պատճառով, որ նրանք իրենց գիտութեան համապատասխան վարչական և պետական պաշտօններ

որոնց լռութեան ենք տալիս, որ պատիւ չի բերի մեր բոլոր կաթօլիկներին։

Այժմ մեր մատաղ սերունդի կրթութեան համար մենք չունենք դպրոց, ուստի հարկից ստիպված յանձնում ենք տեղիս հայ երկսեռ դպրոցների խնամարկութեանը։ Այս բանը դուր չէ գալիս մեր պատուելի հոգեւորականաց, նոքա մեզ յանդիմանում են և մինչև անգամ բանադրանք են սպառնում, խսկ մենք չունենք ամենևին երկիւղ այդ մասին, որովհետև լաւ համոզված ենք, որ կրօնի անունով հարկաւոր չէ զաւակիդ տգէտ թողնել։

Պատուելի հայրեր, բարեկարգեցէք մեր դպրոցը ազգային չահուց պայմանաւ, ուր հրաւիրեցէք մանկավարժ գիտնական ուսուցիչներ և ոչ մոլեռանդ հոգևորականներ,—և կը տեմնէք այն ժամանակ որ կաթօլիկ հայրը իր զաւակը կուղարկի կաթօլիկ դպրոցը։ Ի՞նչու համար էք քարոզում հեռանալ մեր բաժան եղբօրից, քանի որ մի արիւն ենք և մի հօր զաւակ։ Ու՞ր էր զաւանաբանական խնդիրը երբ մենք դարձեալ մի էինք և եղբայրներ էինք։ Մենք իրար սիրում ենք և երբէք իրարուց չենք զատվի, քանի որ լաւ ենք հասկացել, որ ամեն **քրիստոնեայ ազգ** ունի իր **կրօնական բաժանմունքներ**, բայց այդ չէ արգելում նրան **մի ազգութիւն** կազմել։

Ոմն Հայ-Կաթօլիկ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

ՀԻՆ-ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻՑ մեզ գրում են։ «Նախիջևանցի պ. Կ. իր 12 տարեկան աղջկան, որին դպրոցից հանել է, այս օրերս նշանեց պ. Մ-ի հետ, մի 35 տարեկան մարդու հետ, չը նայելով ազգականների անհամաձայնութեան ու խեղճ աղջկայ արտասուելի աղաչանքներին չը տալ Մ-ին, յիշեցնելով նրա և իր տարիների անհամեմատութիւնը։ Այդ աղաչանքներին աղջիկը պատասխան է ստանում հօրից թէ՝ «դեռ յիմար ես, խելքդ բան չէ կտրում, փեսացուն հարուստ մարդ է, քո վերջը լաւ կը լինի....» Յիմար և չահաւէտ հայրը չէր կամենում հասկանալ, ուրեմն, որ եթէ երեխայի խելքը **բան չէ կտրում**, ուրեմն նրան չը պիտի տան մի 35 տարեկան մարդու։ Նշանադրութեան ամբողջ հանդէսի ժամանակ աղջիկը դառը կերպով լաց էր լինում։ Այդ տեսակ հայրական վարմունք մենք առանց երկիւղի բռնութիւն և աններելի յանցանք ենք անուանում։ Զարմանալի չէ, միթէ, որ չը կայ մի օրէնք, որ խստութեամբ պատժէր այդ տեսակ սարսափելի յանցանք, որ, իմ կարծիքով հաւասար է մարդասպանութեան։»

—

Մեզ գրում են ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՕԼԻՑ։ «Մեր փոստային տեղական վարչութիւնը վերահսկողութիւն չէ անում իր նամակաբերների վրա։ Մեր նամակաբերներից մինը նամակներ բաժանելիս խւրաքանչիւր նամակի համար մինչև որ 5 կոպէկ չէ ստանում, նամակը չէ յանձնում տիրոջ, իսկ դրամաւոր նամակների յայտարարութեան համար պահանջում է 15 կոպէկ, և հակառակ դէպքում նամակը վերադարձնում է այնտեղ, որ տեղից ստացվել է։ Այս անկարգութեան վրա դարձնում ենք մեր փոստատան վարչութեան ուշադրութիւնը։»

—

ԳՕՐԻ քաղաքից մեզ հաղորդում են, որ այդտեղի հոգևոր երկսեռ դպրոցը, երկար ժամանակ փակ մնալուց յետոյ, վերջապէս բացվեցաւ անցեալ դեկտեմբեր ամսի 18-ին և կանոնաւոր պարապմունքները սկսվեցան նրա մէջ ներկայ յունվար ամսի 8-ից։ Արդէն հաւաքվեցան մօտ 70 աշակերտներ և աշակերտուհիներ։ Թղթակիցը շնորհակալութիւն է յայտնում Գօրու հոգևոր կառավարութեան անդամ Ներսէս քահանայ Տէր-Պետրոսեանին, որի ջանքերի շնորհով կարճ ժամանակում և քիչ ծախսով ընկած դպրոցը կրկին վերականգնեցաւ։

—

Դարձեալ կրկնում ենք մեր խնդիրքը մեր գաւառացի թղթակիցներին՝ որքան հնար է կարճ լուրեր հաղորդել մեզ, փոխանակ երկար նամակների։ Այժմ, երևի, պարզ տեսնում են մեր թղթակիցները, որքան շուտ են տպվում նրանց ուղարկած լուրերը և իրանց հերթին չեն սպասում ինչպէս երկար նամակներ։ Վերջապէս նոյն նամակները կարելի է գրել աւելի կարճ և ամփոփ ձևով։

—

«Молва» լրագիրը հաղորդում է, որ Ֆինլանդիայի սենատում հարց յարուցվեցաւ, թէ ի՞նչ լեզուով պէտք է կատարվի Ֆինլանդական զօրքի հրամանատարութիւնը։ Սենատը վճռեց, որ պէտք է կատարվի **ֆիննական** լեզուով և այդ մասին խնդիրք ներկայացրեց Նորին Մեծութեան Թագաւոր Կայսրին։

—

«Порядокъ» լրագիրը տպել է իր № 8 մէջ մի յօդուած Կովկասեան տարրական դպրոցների մէջ գործածվող լեզուի մասին։ Լրագիրը կարծում է, որ աննպատակայարմար է ստիպել տեղական ցեղերին՝ օսերին, չէրկէզներին, թուրքերին, բայց մանաւանդ հայերին և վրացիներին, որոնք արդէն մշակած ունեն իրանց մայրենի լեզուն և ունեն դպրոցներ պատմական զարեոր սկզբունքների վրա հիմնած,—ընդունել մի լեզու, որ թէև պետական է, ռուսաց լեզուն, բայց իր կազմակերպութեամբ խորթ և օտար է տեղական ցեղերին։ Պատմութիւնը ապացուցել է, աւելացնում է ռուս թերթը, որ տիրելով օտար ցեղերի վրա երբէք չէ կարելի արուեստական կերպով վարչական կարգադրութիւններով մոցնել նրանց մէջ մեծամասնութեան լեզուն, այլ դա պէտք է կատարվի բնական կերպով, ժամանակի ընթացքում, միջոց տալով աւելի բարձր քաղաքակրթութեանը աւելի սուր կուլտուրային յաղթելու։ «Порядокъ» ասում է, որ մեր այժմեան ուսումնարանական հոգաբարձու պ. Եանովսկին, իր առողջ դատողութեամբ հասկացել է այդ անհերքելի ճշմարտութիւնը և հետզհետէ սկսում է իրագործել Անդրկովկասում մայրենի լեզուի դասաւանդութիւնը տարրական դպրոցներում։ Սատափելեվիչի օրգանը խորհուրդ է տալիս և Ռուսաստանի միւս նահանգների հոգաբարձուներին, որոնց վիճակված է կառավարել օտար ցեղերով բնակեցրած երկիրների դպրոցները, որ նրանք էլ հետևէին պ. Եանովսկու խելացի հայեացքներին և նրա գործունէութեան եղանակին։

—

«Порядокъ» լրագրում կարդում ենք հետևեալ տեղեկութիւնները, որոնք հաղորդված են Վարօնէժի նահանգի զեմստվօի բժիշկների երկրորդ ժողովում, գիւղացիների անտարբերութեան մասին դէպի այն միջոցները, որոնք գործ են դրվում դիֆտերիտ (բողազացաւ) ասած հիւանդութեան դէմ։ Բժ. Բուսանով ի միջի այլոց հաղորդեց, թէ ծնողներից մի քանիսը իրանց զաւակներին դիտամբ էին բերում ննջեցեալի մօտ, որ վարակեն նրանց. և այդ սարսափելի երևոյթը բացատրում էին նրանով, որ հացը սաստիկ թանգ է և աւելորդ բերանի հոգատարութիւն չը լինի։ Մէկ կին բերում է իր հետ իր կոյր աղջկան Բուրչէեվկա անուանած գիւղը, որտեղ կային դիֆտերիտից մեռածները և մտնում է մի խրճիթ։ Օգուտ քաղելով, երբ նրա վրա ուշադրութիւն չէին դարձնում, այս կինը վեր է քաշում ննջեցեալից ծածկոցը և նրանով սրբում է աղջկայ դէմքը։ Պարզ բան է, որ ոչ մի գործադրված միջոց դիֆտերիտի դէմ չէ կարող հասնել իր նպատակին մինչև գիւղացիք այսպէս կը վերաբերվեն դէպի այս սարսափելի հիւանդութիւնը։ Վերև յիշած փաստերը ցոյց են տալիս, թէ որպէս է Ռուսաստանի գիւղացիների նիւթական դրութիւնը, եթէ **մայրը յուսահատած՝ վճռում է մեռցնել իր զաւակներին**։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԻԱ

—

Փարիզից լրագիրներին հաղորդում են, որ պատգամաւորների ժողովի անդամներից մէկը յայտնեց արտաքին գործերի մինիստրին, որ նա մտադիր է կառավարութեանը հարց առաջարկել յունական խնդրի դրութեան մասին։ Հազիւ թէ պատգամաւորների ժողովը սկսէ վիճաբանել այդ հարցի պատճառով առաջ, քան թէ կառավարութիւնը կը բաժանէ պատգամաւորներին դեղին գիրքը, որ իր մէջ պարունակում է դիպլոմատիական գրագրութիւններ արևելեան հարցի մասին։

Յունվարի 15-ին հրատարակած թիւրքաց շրջաբերականը, որ առաջարկում է Կ. Պօլսի մէջ մի նոր կոնֆերենցիա նշանակել, նոր ուղղութիւն տուեց յոյն-թիւրքական խնդրին։ „Temps“ լրագիրը, որ կառավարութեան հետ յարաբերութիւններ ունի, նկատում է, որ այդ շրջաբերականից յետոյ Ֆրանսիան կարող է իրան ազատ համարել և յետ առնել իր առաջարկութիւնը միջնորդ դատարանի մասին։ Մեծ պետութիւնները այժմ պէտք է վճռեն՝ ընդունել, թէ ոչ Բ. Դրան առաջարկութիւնը, որ այժմ կարող է ընդարձակել իր զիջումների քանակութիւնը, քանի որ ինքն է առաջարկում նոր կոնֆերենցիա կազմել Կ. Պօլսի մէջ։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 15 յունվարի։ Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 95 ր. երկրորդ 93 ր. 25 կ., երրորդ 93 ր. 50 կ., չորրորդ 93 ր. ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 221 ր. 50 կ., երկրորդ 221 ր., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 92 ր., երկրորդ 92 ր., երրորդ 92 ր., ոսկի 7 ր. 84 կ.։ Ռուսաց 1 րուբլ Լօնդօնի վրա արժէ 25,81 պէնս, ռուսաց 100 ր. Համբուրգի վրա արժէ 214 մարկ, 75 պֆ., Փարիզի վրա 265 ֆրանկ 87 սանտիմ։

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

չեն կարողանում գտնել։ Ահա ձեզ մի դէպք. բարեկամներիցս մինը, տաղանդաւոր հրէայ, բարձրագոյն ուսումների մէջ վաղուց ընկղմած, Վիեննայի համալսարանի իրաւագիտութեան դոկտոր, երկու տարի առաջ դատաւոր էր Աւստրիայի Տիրոլ երկրում։ Բայց որովհետև ժողովուրդը նրա վրա ծուռ աչքով էր նայում, թողած է այժմ իր դատաւորի պաշտօնը, դէպի որը նա մեծ սէր ունէր, և այժմ պատրաստվում է պրօֆեսօրութեան համար։ Բայց քանի հազար գիտնական հրէաներ կան նոյն դրութեան մէջ, նոյն իսկ այս րոպէին....։ Մի առ մի այն բոլոր հրէական մարդիկը յիշել, որո՛նք գրականութեան և գիտութիւնների բոլոր ճիւղերի մէջ առաջնակարգ տեղն են բռնում և որոնց անունների վրա բաղնում է գերմանական գիտութիւնների հռչակը իր բաւականին մեծ մասովը—այստեղ աւելորդ կը լինէր. ամենքին յայտնի են Լեսսինգի, Հայնէի, Բեօռնէի, Մայերբեէրի, Մենդելզոնի, Շտրաուսի, Լասսալի, Կարլ Մարքսի և այլ շատերի անունները։ Աւելացնենք միայն որ այս րոպէին գերմանական պարլամենտի ամենամեծ հռետորը մի հրէայ է՝ դա ամենին յայտնի պատգամաւոր Լասկէրն է։

Բայց ոչ մի երկրագործ, ոչ մի արհեստաւոր, ոչ մի բանւոր... Հրէան արդէն վաղուց մոռացած է, թէ ինչ բան է ձեռքի աշխատանք. նորա բոլոր գործողութիւնները հիմնվում են երկու գործիքի վրա՝ փողի և խելքի վրա։ Բայց ինքը երկրագործ չը լինելով, չը պիտի կարծել, թէ նա իրեն գիւղացիներից հեռու է պահում. ո՛չ. նա նոցա կեանքը, ապրուստը և դրութիւնը շատ լաւ գիտէ. և ինչո՞վ—իր սարդային կապակցութիւններով գիւղացիների հետ։ Դա ևս հրէայի պատմական ժառանգութիւններից մէկն է՝ վաշխառութիւնը։ Որքան հրէան մանր է—այնքան նա մեծ վաշխառու է։ Դա այն ճշմարտութիւններից մէկն է, որ այսօր, որպէս և միշտ, ով Գերմանիայում վաշխառու բառը արտասանէ, զիմացի անձը խսկոյն հրէայի վրա կը մտածէ։ Այդ այն կէտն է նաև, որի դէմ այժմ բողոքում են գերմանացիները։ Հրէաների պաշտպանողները առարկում են դորան, թէ կան նաև բուն գերմանացի վաշխառուներ։ Բայց այդ կը նշանակէ հարցը լաւ չը հասկանալ։

Պիտի լաւ հասկացած, որ թէպէտ վաշխառութիւնը հրէայի պտուղը չէ և ոչ էլ գերմանացու, ոչ էլ ռուսի, ոչ էլ հայի, այլ քաղաքատնտեսական կազմակերպութեան արգասիք է, բայց այն ևս չը պիտի մոռացած, որ հրէան ապրուստի այդ անբարոյական ճիւղի վրա նայում է բոլորովին այլ աչքերով, քան ոչ—հրէայ վաշխառուն։ Հրէան կարծում է, որ գիւղացիների հարստահարութիւնը մի պատմական դեր է, որ ինքը միայն պիտի կատարէ. երբ այդ գործի մէջ մի ոչ-հրէայ ցանկանում է մրցել, հրէան կարծես թէ իր իրաւունքի մէջ բռնաբարված է համարում։ Միթէ դորա նման այլ երևոյթներ չը կա՞ն. յայտնի է, որ մեր կողմերում աւազակութիւնը համարեա թէ միայն թուրքերի ձեռքումն է. միթէ այդ նշանակում է, թէ չը կան հայ աւազակներ, և կամ թէ աւազակութիւնը թուրքերի պտուղ է. ոչ ամենևին. երբ մենք բողոքում ենք թուրքերի աւազակութեան դէմ, այդ մենք անում ենք, որովհետև գիտենք, որ թուրքերի գիւղեր և կամ ցեղեր կան, որոնք աւազակութեան վրա նայում են իբրև միանձնաւոր ապրուստի միջոցի վրա, որպէս գիւղացին երկրագործութեան վրա, վաճառականը՝ առևտուրի վրա և այլն։ Նոյնն է հրէայ վաշխառուն։ Ոչ մամուլը, ոչ էլ օրէնսդրութիւնը չեն կարողանում ազդել հրէայ վաշխառուի վրա. ինչու. որովհետև նա իրեն համհրաշխ չէ համարում այլ գերմանացիների հետ. երբ հարցնում էք, թէ նա ով է, նա ձեզ պատասխանում է, թէ նա հրէայ է, նա չէ ասում, թէ գերմանացի է, չը նայելով, որ իր հայրենիքը, լեզուն, իր սեպհական անունը, քաղաքական բոլոր իրաւունքները գերմանական են։ Մենք թողնում ենք այն նկարագրութիւնը, թէ ինչ խայտառակ ձևերին է դիմում հրէան իր վաշխառութեան մէջ։

Եթէ թոյլ կը տաք մի երկու խօսքով բովանդակել մեր բոլոր ասածները, մենք այս ձևով կորոշենք այժմեան հակա-հրէական շարժումը Գերմանիայում։ Սա չէ կրօնական, այլ ազգային. բողոքը չէ դարձրած դէպի նոցա հաւատը, այլ դէպի նոցա հակագերմանական հոգին. և որովհետև հրէաները, չունենալով իրենց սեպհական հայրենիքը, նոցա ազգութիւնը օրինապէս գերմանական լինելով, իրօք սակայն մնում է դեռ հին, եբրայական, որի միակ հասարակական կապը հրէական կրօնն է, հետևապէս այդ շարժումը դիպչում է նաև նոցա կրօնին, միայն թէ անուղղակի կերպով։ Այդ է պատճառը նաև, որ հարցը լուծելու համար, հռչակաւոր պատմաբան Մօմզէնը, որը հակահրէական շարժման պարագլուխ պրօֆէսօր Տրայչկէի հակառակորդն է, ուրեմն հրէաների բարեկամ, առաջարկում է գոնէ այն հրէաներին, որոնք նախապատվում են քրիստոնէական հաւատը մովսիսականից և կամ որոնք իրանց կրօնին անտարբեր սրտով են վերաբերվում, անմիջապէս քրիստոնէական հաւատը ընդունեն, որպէս զի պսակների և այլ միջոցներով հրէականութեան վերջին նշոյլները և հակասութիւնները բուն գերմանացիների հետ նուաղ առ նուաղ միանգամայն աննետանան։ Այդ մի միջոց է, որին հրէաներից շատերը արդէն վաղուց հետևում են, ընդհանրութիւնը սակայն մնացած է անխախտ։ Տրայչկէի պրօպագանդը և Բերլինի ուսանողական ժողովների խայտառակ ճառերը և վճիռները ձեզ արդէն յայտնի կը լինեն։ Այդ խորխտ անամօթութեան և ազգասիրական արբեցողութեան հետ մենք ի հարկէ ընդհանուր բան չունենք։ Բաւական է, որ ընդունենք չարիքի գոյութիւնը, մի չարիք որի, համար մենք բնաւորեցուցիչ բառ չունենք. այդ տեսակ չարիքին գերմանական լեզուն ունէ Missverhältniss խօսքը, այսինքն ծուռ յարաբերութիւն, և կամ ինչպէս թարգմանել կուզէք։

Ի վերջոյ յայտնենք, թէ ճշմարիտ բանիմաց և խելացի մարդիկ ինչ առաջարկութիւն են անում հարցը լուծելու համար։ Այդ միջոցը կարծես պատմութիւնը ինքն է առաջարկում, այն է՝ առայժմ այդ վատ յարաբերութիւնները համբերութեամբ տանել, բայց մի և նոյն ժամանակ բացել վարչական և քաղաքական պաշտօնների դռները հրէաների համար և ի հարկէ ոչ թէ օրէնքով, որը արդէն կայ, այլ իրօք, որպէս զի հրէաները ստիպված չը լինէին կենտրոնացնել իրանց ամբողջ խելքը և փողը միայն մի երկու գործերի մէջ. օրէնսդրական և այլ հասարակական միջոցներով մատչելի անել և գրաւել հրէաներին դէպի հասարակ արհեստները և երկրագործութիւնը, որոնց ազդեցութեան տակ, շատ ժամանակ չի անցնի, նոցա թէ մարմնաւոր և թէ հոգեկան յատկութիւնները կը փոփոխվեն դէպի ընդհանրութեան մակերևոյթը։ Ուր միակ խելքն էր բանում, բայց մի խելք, որը գուցէ դէպի խորամանկութիւն էր այլանդակած, անդ ձեռն ի ձեռը կերթայ աշխատաւորի պարզասրտութիւնը և բարեկամական հոգին։ Ճակատի քրտինքը նրան այլ գաղափարների և այլ հոգեկան կեանքին կը բերէ, քան նոքա, որոնցով հրէաների սիրտը պատած էր զարեոր անցեալում, որպէս և ներկայում։

Ստրասբուրգ Ա. Արասխանեանց

8 յունվ. 1881

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԻՆՉ Է ՊԱՏՃԱՌԸ ՈՐ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՄԱԳԱԶԻՆԸ ծախում է այժմ այնքան մեծ քանակութեամբ թէյ և այլ ապրանքներ։ Որովհետև այդ մագազինը ստանում է թէյ ուղղակի պլանտատորներից, առնում է բոլոր ապրանքները ուղղակի գործարաններից և բաւականանում է փոքր շահով։ Այդտեղ կայ սովորաբար 50,000 փունտ թէյ առաջին տեսակի, կակաօ և շօկօլադ-ֆրայ, մուրաբա և կօնֆէկտներ 25% աւելի էժան, քան թէ ամեն տեղ, անկողիններ, հրացաններ, րէվօլվէրներ, կօշիկներ, մատուցարաններ, ամաններ, դանակներ, գդալներ, թէյամաններ, բաժակներ, թամբեր, գուլպաներ կանանց և տղամարդկանց, թաշկինակներ, մակինտօշներ, կալենկօր, թուղթ, մատիտներ, տետրակներ, գրիչներ ամեն ձեռքի համար և այլն, 20 մինչև 40% աւելի էժան քան թէ ուրիշ տեղ։ Արծրունու գալլերէում։

100—35

ՓԱՍՏԱԲԱՆ ԵՎԳԵՆԻ ԴԻՄԻՏՐԵՎԻՉ ՏԻԽՈՄԻՐՈՎ առաջարկում է ցանկացողներին ամեն տեսակ ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐԻ պաշտպանութիւն, բացի այդ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐ և գործնական թղթերի ԿԱԶՄԵԼԸ։ Ընդունում է առաւօտեան 8—11 և երեկոյեան 6—8 ժամը։ Հիւրանոց „ПАРИЖЪ", № 3, Գօլօվինսկայա փողոց։

2—3

Ամբողջ հագուստ կամ պալտօ 15 ր., րէվօլվէրներ 4 ր. և աւելի թանգ, կօնֆէկտներ հացի դէմ 60 կ. փունտը, խինայի գինի և փօշի ջերմի դէմ 1 ր. 50 կ., խերես, պօրտվէյն 1 ր. 20 կ., կօնեակ շիշը 2 ր.։ Բացի այդ Անգլիական խանութի մէջ ստացված է թէյ մեծ քանակութեամբ։

11—12

Արդէն բաւականին ունեմ ժողոված և դարձեալ ժողովում եմ ՀԷՔԻԱԹՆԵՐ. ԱՌԱԾՆԵՐ, ԱՆԷԾՔՆԵՐ, ՕՐՀՆԱՆՔՆԵՐ, ՀԱՆԵԼՈՒԿՆԵՐ, ՇՈՒՏԱՍԵԼԻՔՆԵՐ, ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ, բուն ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՌԵՐ, ՈՃԵՐ.—երկրագործական գործիքների, տնային կահ-կարասիների, բոյսերի և այլն անուններ։ Մի խօսքով ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՆԱՒՈՐ ԲՈԼՈՐ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ։

Մեզ բաւականաչափ նիւթ ուղարկողները, գրքի տպագրութիւնից յետոյ, մի մի օրինակ ձրի կը ստանան. բացի այդ նոցա ազգանունները կը տպագրուին գրքի մէջ։ Մեր հասցէն։

Тифлисъ. Частная Лѣчебница; доктору Баграту Навасартянцъ. Տ. Նաւասարդեանց։

4—6

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

НА 1881 ГОДЪ (4-Й ГОДЪ ИЗДАНIЯ)

НА ЕЖЕДНЕВНУЮ ГАЗЕТУ

„ТИФЛИССКIЯ ОБЪЯВЛЕНIЯ"

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА:

Въ Тифлисѣ, съ доставкою на домъ, на годъ	3	руб.
„ „ „ на 1/2 года	2	„ 50 к.
Иногороднымъ съ пересылкою на годъ	5	„
„ „ „ на 1/2 года	4	„

Подписка принимается въ Тифлисѣ, въ конторѣ редакціи, НА ДВОРЦОВОЙ УЛИЦѢ, въ домѣ САРАДЖЕВА, съ 9-ти утра до 8-ми часовъ вечера.

3—6

ՀՌՉԱԿԱՒՈՐ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԲՈՒՍԱԿԱՆ ՀԵՂՈՒԹ փորձված և առաջարկված պրոֆէսոր բժշկի ԿՐԱՍԿՕՎՍԿՈՒՑ շատ գեղեցիկ միջոց է ՍՏԱՄՈՔԻ ԽԱՆԳԱՐՄԱՆ ՑԱՒԵՐԻ դէմ, մաքրում է և շատացնում է ԱՐԻՒՆԸ, վերականգնում է ՄԱՐՄՆԻ ընդհանուր հարմոնեան, մանաւանդ առաջարկվում է Հիմորոյ և Իպոխոնդրիա ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆ դէմ։ Մի շիշը, գործածելու ԽՐԱՏՆԵՐՈՎ 1 ր. 50 կ.։ Օտարաքաղաքացիք ուղարկում են ՓՕՍՏԻ ծախսը։ Ծախվում է Ռուսաստանի ԲՈԼՈՐ ԴԵՂԱՏՆԵՐԻ մէջ և դեղերի պահեստների մէջ։ Պահեստը Մօսկվայումն է, Ն. Մատէնսէնի մօտ, Տվերսկայա փողոց։ Կիշինէօվի մէջ Կայուշանսկու և Բրայունշտէյնի մօտ։ Վարշավայի մէջ Ա. Ֆ. Գալլէի մօտ։

3—25 (5)

Վերականգնեցնող ՄԱԿ-ՄԱՍՏԵՐ, մազերը ամրացնող և նրանց ԲՆԱԿԱՆ ԳՈՅՆԸ վերադարձնող։ գինը 2 ր. շիշը, ՓՕՍՏՈՎ ուղարկված 2 ր. 49 կոպ.։ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ խանութի մէջ։

Մի և նոյն տեղը ԽԻՆԱՅԻ ԻՒՂ, մազերը ամրացնելու համար, 1 ր. ամանը փրձին գլխացաւի դէմ, ՏՈՒԱԼԷՏԻ ՍԱՊՕՆ և հոտաւէտ ջրեր և այլն։

5—100

Ձր նոյնով մաքսերի աւելանալուն ապրանքները առաջվայ գներով կը ծախվին ԿՕՆԳՕ-ԹԷՅ 1 ր. 5 կ. և 1 ր. 10 կոպ., շատ լաւ ՄՕՆԻՆԳ 1 ր. 20 կ. և 1 ր. 40 կ., հիանալի ԿԱՅՍԱՌԻ 1 ր. 60 կ. և 1 ր. 80 կ. և ԱՄԵՆԱԼԱՒ ԹԷՅ 2 ր. առանց թղթի։ Անգլիական րէվօլվէրներ 4 ր.—40 ր. և հրացաններ 20 ր.—200ր. Անգլիական խանութի մէջ։ Գործակալութիւն ԲԱՐՆՍԲԻԻ ԹԱՄԲԵՐԸ, Ջօնսօնի ԿՈՂՊԷՔՆԵՐԸ, Տուրնօրի ԳՐԻՉՆԵՐԸ և էկստրակտ կակաօ-շօկօլադի ծախելու համար, որոնք փարիզի հանդէսի ժամանակ ոսկէ մեդալ ստացան։ ՀՈՏԱՒԷՏ ԹԷՅԻ ՑՈՒՆՏԸ ՊԱՏՈՒԱԿԱՆ ԹԷՅԱՄԱՆՈՎ 1 ր. 65 կ. և ամենալաւը 2 ր. 30 կ.։ Վաճառականներին օգտաւէտ է մեծ քանակութեամբ ապրանքներ առնել Անգլիական խանութի մէջ։ Ամբողջ հագուստ 15 ր., կօնֆէկտներ հացի դէմ 60 կ. փու ։

5—100

Ներկայ ՅՈՒՆՎԱՐ ամսի 7-ից ԳՈՒՆԻԲՍԿԱՆ հրապարակի վրա, ԳՕԴՖՐՈՒԱ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐԻ ՑԻՐԿԻ մօտ բացել եմ ՄԱՐՄՆԱՄԱՐԶԱԿԱՆ ԴԱՀԼԻՃ մարմնամարզական վարժութիւնների համար առաւօտեան 8 ժամից մինչև երեկոյեան 10 ժամը։ Մարմնամարզութիւն կարող են անել մարդիկ ԻՒՐԱՔԱՆՉԻՒՐ ՍԵՌԻ ԵՒ ՀԱՍԱԿԻ։ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԻ մանրամասները կարելի է իմանալ ՄԱՐՄՆԱՄԱՐԶԱԿԱՆ ԴԱՀԼԻՃԻ գրասենեակի մէջ առաւօտեան 10—12 ժամը։ Դահլիճի մէջ կարելի է սովորել ԿԱՆԱՓՕՆՆԵՐՈՎ, ՎԵԼՕՍԻՊԵԴՕՎ վազել և սովորել ՄԵՆԱՄԱՐՏԱԿԱՆ արհեստը։

ՅՈՎՍԷՓ ԼՕՊԵՍ

1—6

Թիֆլիսի Միջի-փողոցում գտնվող ՇԻՆՈՒԹԻՒՆԸ, որ նորերումս վերանորոգվեցաւ և որ պատկանում է ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ հայոց վանքերին, ցանկացողներին ԿԱՊԱԼՈՎ է տրվում։ Դիմել պ. Կարապետ ՄՈՒԹԱՖԵԱՆԻ գրասենեակը, Տագիևի քարվանսարայ։

5—5

Անգլիական խանութի մէջ ծախվում են ՐԷՎՕԼՎԷՐՆԵՐ, որոնցով մի անգամից կարելի է 20 ԱՒԱԶԱԿ ՍՊԱՆԵԼ, իւրաքանչիւր աւազակ 1 ր. 50 կ.։ Մի և նոյն տեղը ամեն տեսակ անգլիական գէնք միւս տեղերից 30% էժան։ Արծրունու գալլերէյ։

10—12

Ա Ն Գ Լ Ի Ա Կ Ա Ն   Մ Ա Գ Ա Զ Ի Ն Ո Ւ Մ

Համեմատեցէք թէյի փունտը	1 ր. 5 կ.	Մօսկվայից բերված թէյի հետ	ֆ. 1 ր. 30 կ.
— — —	1 ր. 10 կ.	— — — —	ֆ. 1 ր. 40 կ.
— — —	1 ր. 20 կ.	— — — —	ֆ. 1 ր. 60 կ.
— — —	1 ր. 40 կ.	— — — —	ֆ. 1 ր. 80 կ.
— — —	1 ր. 60 կ.	— — — —	ֆ. 2 ր. —
— — —	1 ր. 80 կ.	— — — —	ֆ. 2 ր. 50 կ.
Ամենալաւը — —	2 ր. —	— — — —	ֆ. 3 ր.

24—100

ԻՒԼԻՈՒՍ ԳՐԷՑԻ Վ ԿԱՅԱԿԱՆ ՈՒՆԵՑՈՂ ՄԻՋՈՑ (դեղ) ՈՍԿՐԱՑԱՒԻ ԵՒ ՌԵՎՄԱՏԻԶՄԻ դէմ։ Ամենալաւ օգնող միջոց է, որ կարելի է հեշտութեամբ և առանց ցաւի գործ դնել ամեն տեսակ ՈՍԿՐԱՑԱՒԻ ԵՒ ՌԵՎՄԱՏԻԶՄԻ դէմ, մանաւանդ մասների և ջղերի ցաւի և մարմնի զանազան մասերի կծկման դէմ, միակողմանի գլխացաւի (միգրէնի) դէմ, մինչև անգամ ԿՐԿՆՎՈՂ ՋԵՐՄԻ դէմ, սրտի ախերի և կրծքի բորբոքման դէմ, ռեվմատիզմի հետևանքների դէմ նոյնպէս և արտասահմանեան ջրերից լաւացողների համար։ Վկայականի միակ տէրը Իւլիուս Գրէց, Վիեննա, II Prater strasse № 49. Ծախվում է 4 ռուբլի գործածութեան խրատներով Ռուսաստանի բոլոր դեղատուններին մէջ։ Գլխաւոր պահեստը Մօսկվայի Բ. Ֆերեյն և ընկ. խանութի մէջ, Նիկօլսկայա փողոցի վրա։ Փօստային ծախսի համար 40 կ. է ուղարկվում։

15—25 (3)

VICHY

Управленіе:
PARIS, 22, boulevard Montmartre.
GRANDE-GRILLE. Отъ лимфатическаго расположенія, дурнаго пищеваренія, засоренія печени и селезёнки, завала, каменной болѣзни и проч.
HOPITAL. Отъ труднаго пищеваренія, тяжести желудка, потери аппетита, боли въ желудкѣ.
CELESTINS. Отъ боли въ поясницѣ, мочеваго пузыря, каменной болѣзни, подагры, потери аппетита.
HAUTERIVE. Отъ боли въ поясницѣ, мочеваго пузыря, каменной болѣзни, подагры, потери аппетита.
ТРЕБОВАТЬ названіе источника на коробкѣ.

Թիֆլիսում Զուբինօվի մօտ

[illegible]

7—10

ԼՕՆԴՕՆԻ ԽԱՆՈՒԹ, ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ ՏԱԿ բացված է ծախելու համար իսկական, լաւ ԹԷՅԵՐ և այլ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐ, օրինակ, ՀՐԱՑԱՆՆԵՐ, ՌԷՎՕԼՎԷՐՆԵՐ, ԿՈՂՊԷՔՆԵՐ, ամաններ, ՄԱՀՃԱԿԱԼՆԵՐ, դանակներ, գդալներ, ԹԷՅԱՄԱՆՆԵՐ, շօկօլադ, ԿԱԿԱՕ, հոտաւէտ ջրեր, ՍԱՊՕՆ, թաշկինակներ, ԳՈՒԼՊԱՆԵՐ, թուղթ, մատիտներ, ԳՐԻՉՆԵՐ, թամբեր, ասեղներ։ Զրթաց լինող ՊԱԼՏՕՆԵՐ, մակ-ինտօշներ։ Հավանեայի իսկական ՍԻԳԱՐԱՆԵՐ և անգլիական կօնֆէկտներ։

5—100